

اشاره:

در مصاحبه‌ای که پیش رو دارید ضمن طرح سوالاتی از آیة‌الله سید محمد خامنه‌ای ریاست کنگره ملاصدرا(ره) از چگونگی شکل‌گیری سたام برگزاری کنگره و روند انجام امور و چگونگی برگزاری کنگره سوالاتی شد، که حاصل گفتگو را ضمن تشرک از ایشان به خاطر وقتی که در اختیار قسات گذاشتند به نظر شما می‌رسد.

همایش جهانی

بررسی شخصیت، زندگی، آثار، و کارکرد این بزرگان تنها بهره تاریخی نخواهد داشت، بلکه نسل معاصر و آینده از این گونه خدمتها بهره‌ها خواهد برداشت. به خصوص درباره ملاصدرا ویژگیهایی هست که ایشان را برجسته ساخته و سبب شده است درباره ایشان کاری درخور انجام شود. برنامه‌گستردهای آماده شده بود که به دلیل بعضی موانع، انجام آن شاید ممکن نباشد ولی اسیدواریم این کار،

قبسات: ضمن سپاس از حضرت عالی که این فرصت را در اختیار ما قرار دادید، در آغاز برای خوانندگان مجله از انگیزه‌ها و اهداف برگزاری این همایش بفرمایید؟ از برگزاری این همایش فقط هدف واحدی را در نظر نداشتم.

□ لذا ما به اختصار به بیان هدفهای اصلی برگزاری این همایش می‌پردازیم، هر چند جز آنکه اشاره می‌شود

نکوداشت ملاصدرا(ره)

صاحبہ با آیة الله سید محمد خامنه‌ای

شروعی برای ادامه بررسی درباره ملاصدرا و دیگر اندیشمندان این سرزمین باشد. اما انگیزه اصلی برگزاری همایش بزرگداشت ملاصدرا به عوامل دیگری باز می‌گردد که به آنها اشاره می‌شود:

اول اینکه درباره ملاصدرا، با اینکه شخصیت بزرگی است، کاری انجام نشده و نه تنها در دنیا بلکه در سرزمین خود نیز ناشناخته مانده است. این مسئله دل هر اندیشمندی

بهره‌های دیگری نیز از این همایش به دست خواهد آمد که از آنچه ما در نظر داشتیم فراتر خواهند بود. سرزمین ایران همواره در تاریخ، سرزمین علم و حکمت شناخته شده است، به خصوص پس از پذیرش اسلام، که استقلال و آزادی حاصل آن بوده، این نماد نسایان تر شده است و لذا شایسته است به اندیشمندان و متفکران توجه بیشتری شود.

را به درد می‌آورد. بنابراین یکی از علتها، شناساندن اندیشمندانی مانند ملاصدرا است و این امری است که هر جامعه پویا و زنده‌ای به آنها توجه دارد.

چنانچه در دنیا، ملتی دارای شخصیت‌های علمی معرفی می‌نمایند. در کشور ما افرادی مانند ابن سینا بیش و کم شناخته شده‌اند اما درباره ملاصدرا، با وجود اینکه شخصیت بر جسته‌ای می‌باشد و باید اشتیاق بیشتری برای شناخته شدن وی نشان داده شود، کاری انجام نشده است. این مسئله، عامل مهمی است که به شناساندن ریشه‌های عقید فرهنگی و علمی یک جامعه باز می‌گردد.

ملاصدرا پایه‌گذار مکتب فلسفی مستقلی است که در قیاس با دیگر مکتبها، دارای ارکان و عناصری است که آن را بر جسته ساخته است. این مکتب تنها در حوزه‌ها و دانشکده‌های فلسفی مطرح است در حالی که شایسته آن است که به عنوان میراثی بزرگ عرصه‌های فرهنگی، علمی و فلسفی دنیا را تسخیر کند.

زمانی بود که در شب قاره هند فلسفه متعالیه طرلفدارانی داشت و کتابهای ملاصدرا جزو کتابهای درسی آنها محسوب می‌شد. حتی در گذشته برخی کتابهای ایشان به زبان چینی ترجمه شده بود. زمانی که امکانات و ارتباطها گسترده نبوده کتابهای ایشان به این اندازه اهمیت داشته است اما امروزه چنین نیست، چرا که معرفی چنین آثاری از برنامه‌های ما خارج شده است. معرفی حکمت متعالیه بخشی از اهداف ماست، بخش مهمتر این است که فلسفه اسلامی و

به خصوص حکمت متعالیه تنها نرده‌بان مطمئنی است که مردم دنیا را به معارف و اصول دینی و مطالب اصیل فلسفی خواهد رساند. این کار حتی با وجود دستگاههای تبلیغاتی گسترده نیز امکان‌پذیر نیست، در حالی که حکمت متعالیه می‌تواند به خوبی عهده‌دار چنین مسئولیتی باشد.

هدف همواره برای آینده است در واقع همان غایت فلسفی است که پس از علتها دیگر به دست می‌آید. در هر حال در برگزاری این همایش دو هدف اصلی در نظر بوده است، یکی نشر فلسفه اسلامی و حکمت متعالیه که در واقع اوج فلسفه اسلامی می‌باشد چراکه امروزه در هر گوشه دنیا هر کسی مکتبی فلسفی بنا نهاده و درباره آن تبلیغ می‌کند. گاهی این سخنان اوهام‌گونه به فارسی برگردانده شده و در اختیار جوانان هم قرار می‌گیرد - پس چرا حکمت متعالیه که چون گوهر اصیل فلسفی است اراده نگردد؟ بnde با برخی استادان ایرانی و غیرایرانی درباره حکمت متعالیه و ملاصدرا سخن می‌گفتم و همگی معتقد بودند که در زمان کنونی که انسان در تفکر فلسفی به سرمزیل امنی نرسیده است، بیان نظریه‌های ملاصدرا بیشترین بهره را به جامعه انسانی خواهد رساند. بنابراین یک هدف اولیه اساسی، بیان مبنای درست و قابل استفاده‌ای بود که بتواند مشکلات فلسفی و فکری دنیا را حل کند.

هدف دوم که البته هدفی کلی است به تزدیک ساختن فرهنگ مردم به فرهنگ اصیل اسلامی و دیرینه ایرانی بازمی‌گردد. در رژیم گذشته کوشش بر این بود که رابطه

مردم با فرهنگ دیرینه خود، جهت تأثیر

فرهنگ اسلامی بود، گسته شود و به طرق مختلف فرهنگ غرب به جوانان القا می‌شد و حتی خطمشی دانشگاههایی که در گذشته ایجاد شده بود در جهتی بود تا نسلهای جدید را از فرهنگ اسلامی و ایرانی، که فرهنگی ارزشمند بود، جدا کنند و البته تا حدودی هم موفق شدند. می‌دانیم که مردمان گذشته در سخنان خود از امثال و حکم و آیات قرآن و سخنان بزرگان بپرسی گرفتند و این بر زندگی و رفتار آنها تأثیر گذار بوده است. در نظام پیشین تلاش نمودند که این طرز فنکر را از مردم بگیرند.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی این جدایی باید ترمیم می‌شد و نسل جوان با فرهنگ دیرینه ایرانی آشنا می‌شد فرهنگی که البته فلسفه مخصوص نیست بلکه حامل تفکر حکمت‌آمیز است که به فلسفه اسلامی می‌انجامد.

برگزاری این همایش در چند روز و خبر رسانی به مردم از طریق نشر مقالات و مطالب آن، شوق و ذوقی را که در نظر بوده است، ایجاد می‌نماید. در همین مدت هم که گاهی اخباری به آگاهی مردم رسیده است، به ما مراجعه کرده‌اند و به خصوص جوانان تقاضای کتابهای فلسفی داشته‌اند و این یانگر آمادگی مردم برای دوری از انکار مسحوم و رسیدن به مطالبی است که انسان را با زندگی سعادت‌بخش آشنا می‌کند.

البته نتایج و هدفهای دیگری را نیز می‌توان برشمرد که من این همه را بر عهده اندیشمندان می‌گذارم تا پس از

برگزاری همایش با بررسی و نقد لازم، زوایای مختلف این کنگره را تبیین نمایند.

قبسات: درباره کارهایی که در مورد تهیه و تصحیح و چاپ آثار صدرالمتألهین انجام شده، مختصمری توضیح دهد.
□ یکی از کارهایی که به عنوان کار مقدماتی انجام شده و تصحیح کتابهای صدرالمتألهین بوده است. تلاش ما بر این بوده که تصحیحی کامل و جامع انجام گیرد، چراکه اگر این ستاد از عهده این مهم برآیند، برای دیگران نیز عملأ چنین کاری ممکن نخواهد بود. انجام چنین کاری، نیاز به مقدماتی داشت که به برخی از کارهای انجام شده اشاره می‌شود: اول لازم بود که کتاب‌شناسی دقیقی انجام شود که حاصل آن کتابی شد به عنوان «کتاب‌شناسی ملاصدرا» که بزودی انتشار خواهد یافت. پس از این کتاب‌شناسی، مهم این بود که تصحیح بر اساس نسخه‌های مطعن انجام شود.

برای نسخه‌شناسی از کارشناسان استفاده شد که از زون بر بررسی فهرست کتابهای خطی ملاصدرا و نسخه‌های موجود چاپی که در کتابخانه‌ها هست، به کسانی که کتابخانه‌های شخصی داشتند و پاکتابخانه‌هایی که فهرست نداشتند نیز مراجعه شد. به همین دلیل ادعا می‌کنیم کار انجام شده قابل اطمینان است. در برخی از موارد، نسخه‌های بسیار نفیس، حتی به خط خود ملاصدرا، به کار گرفته شده است. گزینش نسخه‌ها و ارزیابی آنها توسط کارشناسان انجام شد و از بین تمام آنها که بیش از ۱۲۰۰ نسخه بوده است، برای هر کتاب حداقل ده نسخه مبنای قرار

گرفته که در برخی موارد پنج یا شش نسخه بوده است. برای تصحیح نیز با استادانی که به فلسفه آشنایی دارند و دقت لازم را نیز داشتند، همکاری شده است. پیداست که چنین تصحیحی بیشتر به واقعیت تزدیک است. این تصحیح‌ها نیز در دو شاخهٔ فنی و علمی ویرایش شده است.

نتیجه این بود که در تصحیح به نسخه‌های مطمئنی رسیدند. اما شایان ذکر است که قبل از تصحیح و ویرایش، همایش‌های کوچکی برگزار شد تا روش تصحیح مشخص گردد چرا که در ایران برخی از روش غریبها تقلید کرده و به تصحیح متن ادام می‌کنند و برخی بدون هیچ گونه نظری این کار را می‌کنند. در این همایشها استادان به اصول مشخصی رسیدند که حاصل آن به صورت کتابچه‌ای در اختیار دانشگاه‌هایان هم قرار گرفته است که موجب خرسندی آنان بود. همچنین نشست‌هایی برای ویرایش و ترجمه برگزار شد که از کارهای مقدماتی برگزاری همایش صدرالمتألهین به شمار می‌آید.

کتابهای ایشان در حال حاضر در دست چاپ است و ما امیدواریم بخشی از آنها پیش از برگزاری کنگره و بخشی دیگر پس از آن در اختیار اندیشمندان قرار گیرد.

قبسات: آیا در زمینهٔ برگردان آثار ملاصدرا به زبانهای دیگر هم اقداماتی انجام شده است؟

□ ترجمه کاری جداگانه بود و سیاست این گونه بود که همه آثار ایشان به فارسی برگردانده شود تا اندیشمندانی که با زبان عربی آشنایی بتوانند از این آثار بهره ببرند. این کار هنوز به طور کامل انجام نشده است. بخشی از آثار ایشان به فارسی برگردانده شده و بخشی دیگر در دست ترجمه است. دلیل اینکه این کار به سرعت انجام نگرفت

ترجمه‌های موجود از کتابهای ملاصدرا به زبان فارسی بود. هدف اصلی از تهیه آثار ایشان این بود که ترجمه‌ای قابل اطمینان مبنای قرار گیرد. البته برای رسیدن به هدف تعجیلی در کار نیست اما برای معرفی ملاصدرا به دنیا باید آثار ایشان به زبانهای زندهٔ دنیا برگردانده شود؛ زبانهایی مانند انگلیسی، آلمانی، فرانسه، روسی و اسپانیایی که ملت‌های زیادی در دنیا با این زبانها صحبت می‌کنند و می‌خوانند و می‌نویسن.

در این باره تصمیم بر این بود که همهٔ کتابها ترجمه نشود و در این فرصت بخشی از آنها ترجمه شود. تعداد یست کتاب برای برگردان به زبان انگلیسی و تعداد کمتری برای زبانهای دیگر، گزینه شد. در گزینش هم به تصور و تفکر فلسفی غالب آن سرزمنی توجه گردیده است. مثلاً اگر سرزمنی به فلسفه وجودی توجه یشتری داشته است، کتابهایی از ملاصدرا که در مباحث وجود پیشتر مورد توجه باشد، باز هم در ترجمه آثار نیز به این مباحث توجه شده است. در هر حال می‌توان گفت به نوعی، روان‌شناسی خواندن‌گان مورد نظر بوده است.

افزون بر زبانهای ذکر شده، برای زبانهای شرقی هم برنامه‌ای وجود دارد، از جمله زبانهای ژاپنی، چینی، اردو و ترکی مدنظر بوده و چند کتاب هم برای ترجمه به زبان مالزیایی و نیز بنگالی و ایتالیایی و هلندی در برنامه گنجانده شده است. پیشتر این کارها را خود مترجمان پیشنهاد می‌کنند که در دستور کار قرار می‌گیرد. به هر حال آثار ملاصدرا

مسئله‌ای است که به هویت ملی شخص مربوط می‌شود. متأسفانه پیروی زیاد از عربی نویسی اثر اجتماعی مناسبی در دنیا نداشته است و بیم آن می‌رود نسلهای آینده، افرادی مانند بنده را که چند کتابی به زبان عربی نوشته‌ایم عرب تلقی کنند، چنانچه غزالی را عرب می‌دانند و بسیاری از فیلسوفان دیگر را که عربی نویس بوده‌اند به عنوان الفلاسفة‌العربیه می‌شناسند. در دنیا هم سازمانهای ایجاد کرده‌اند تا به بررسی فلسفه عربی بپردازنند. این در حالی است که خیلی از عربها حتی کتابهای ملاصدرا را نمیدهانند. در سوریه، در جمع برشی از استادان فلسفه، درباره ملاصدرا سخن می‌گفتم؛ گفتند چرا کتابهای ایشان در دسترس نیست؟ بنده در جواب ایشان گفتم که من «اسفار» را از لبنان خریده‌ام، حتی تعجب می‌کردند که این کتاب در لبنان چاپ شده است.

نسلهای گذشته‌ما هم که عربی نمی‌دانستند، نتوانستند از این آثار بهره ببرند و آیندگان هم بهره‌ای نخواهند برد این آثار باید به فارسی برگردانده شود تا همه اندیشمندان آنها را بفهمند.

کتابی که برای ملت ایران نوشته می‌شود باید قابل استفاده باشد. حاصل تحقیق پژوهشگران نباید به گونه‌ای باشد که نهم آن برای همه مشکل باشد. به همین دلیل توصیه گنگره، به عنوان یک طرح ملی، رعایت فارسی نویسی بوده است. این کار، گرچه نوآوری محسوب می‌شود ولی کسی مجبور نیست که آن را انجام بدهد. گرچه در عرف جهانی کار ناشایستی تلقی نمی‌شود و هر کسی که به عنوان مثال کتاب ملاصدرا را از عربی به زبان خودش برگرداند حق خود می‌داند که پانوشتها و مقدمه را به زبان خودش بنویسد. به هر حال چنانچه در انجام این

باید ترجمه شود اما هنوز کاری که بشود آن را چاپ نمود و به صورت کامل ارائه داد تهیه نشده است ولی این ستاد پس از برگزاری همایش نیز بخشی از کارها و اهداف را دنبال خواهد نمود. بنابراین کار تصحیح و ترجمه، پس از برگزاری همایش نیز ادامه خواهد داشت و ما امیدواریم که حاصل این تلاشها هر چه زودتر در دسترس اندیشمندان قرار گیرد.

قبیسات: در خصوص تحقیق و تصحیح از سوی گنگره به محققان و مصححان توصیه شده که پانوشتها به زبان فارسی آورده شود، حتی در مورد متن‌هایی که اصل آنها به زبان عربی است، با توجه به اینکه این رویه غیرمتعارف و نو است، بفرمایید توجیه گنگره در این مورد چیست؟

□ از دیرباز کتابهای علمی حوزه به زبان عربی بوده است. هنگام تصحیح هم به طور طبیعی مقدمه و پانوشتها هم به زبان عربی می‌آمد و اشکالی هم در این کار نمی‌دیدند. ما بر سر قضاوت درباره کار گذشتگان نیستیم اما تصحیح آثار ملاصدرا در زمان کنونی، کاری ملی و گسترده بوده و با بودجه ملت ایران برای نشان دادن هویت فرهنگی جامعه انجام گرفته است. افزون بر اینکه تصحیح گنگره، زبان خودش را ملاک قرار می‌دهد مثلاً پانوشتها تصحیح گنگره‌های روسی، انگلیسی و فرانسوی همه به زبان خودشان است. زمانی بنده به هائزی کریں گفتم وقتی که تازه کتاب مشاعر را چاپ کرده بود - شما که فارسی می‌دانید چرا مقدمه کتاب خود را به فرانسه نوشтید، خوب بود مقدمه را به زبان فارسی می‌نوشتید. ایشان بدین درنگ گفت بهتر است شما فرانسه را کامل کنید، یعنی این

مقالات بوده‌اند. با اینکه اعلام کرده‌ایم که موعد ارسال مقاله‌ها برای پژوهشگران داخل کشور تا پانزدهم اردیبهشت و برای پژوهشگران خارجی تا اول ماه مه است، هنوز مقاله‌هایی به دست ما می‌رسد و احتمال دارد که تعداد مقاله‌ها بیش از تعداد ذکر شده باشد.

قبسات: با توجه به فراوانی مقاله‌ها، درباره نحوه عرضه و چاپ آنها اطلاعاتی در اختیار خواهندگان قرار دهد.

□ مقاله‌ها برای برسی به شورایی مشکل از اندیشمندان داده شده و با توجه به فراوانی مقاله‌ها، گزینش آنها انجام شده است. شکل برگزاری این همایش با آنچه تاکنون در ایران انجام شده متفاوت است. غیر از نشست‌های آغازین و پایانی، دو نشست که بیشتر جنبه عمومی خواهد شد. در این دو نشست همه میهمانان حضور خواهند داشت و تعداد کمی از اندیشمندان سخنرانی خواهند کرد. سه کمیسیون اصلی که امکان ترجمه همزمان در آن وجود دارد، در موضوعات فلسفه اسلامی، حکمت متعالیه و فلسفه غرب برگزار خواهد شد و در کنار آنها حداقل پنج کمیسیون فرعی با موضوعات عرفان، فلسفه تطبیقی، منطق، معرفت‌شناسی و فلسفه علم، که هر یک دارای چندین شاخه است، برگزار خواهد شد. اعضای نشستها و کمیسیونها تعین شده‌اند و مخصوصاً همان کمیسیون خواهند بود لیکن برخی کمیسیونها به دلیل اشتراک موضوع در یک نشست برگزار خواهند شد. همچنین برخی از کمیسیونها به دو زبان انگلیسی و فارسی و برخی دیگر به دلیل آشنائی همه اعضای آن به زبان انگلیسی، فقط به این زبان برگزار خواهند شد. نکته جدید این همایش در برگزاری کمیسیون علمی زنان خواهند بود. حدود سی تن از میهمانان خارجی از استادان زن در فلسفه می‌باشند که با استادان ایرانی فلسفه

طرح ابتکاری کوتاهی صورت پذیرفته باشد، صاحب‌نظران بر ما خواهند بخشید.

قبسات: آیا در خصوص افکار و نظریه‌های ملاصدرا، افزون بر تحقیق و تصحیح آثار آن بزرگوار، ستاد برگزاری کنگره به تنهایی دیگر مرکز علمی کشور یا خارج از کشور تحقیقات محتویه هم انجام داده است؟

□ برگزاری همایش اصلًا برای همین منظور بوده است، یعنی صدها دانشمند فلسفه در ایران و دیگر نقاط جهان درباره مسائل فلسفی ملاصدرا مقالاتی تهیه کرده‌اند که در واقع تحلیل و تفسیر و تحقیقی است درباره حکمت متعالیه ملاصدرا که پس از برگزاری کنگره، این آثار چاپ خواهد شد. بخش دیگری از کار نیز به مرور زمان انجام خواهد شد چرا که قرار است دفتر ثابتی برای ادامه تحقیقات درباره ملاصدرا باقی بماند و با ارتباط با پژوهشگران در تمامی دنیا به کارهایی از این قبیل درباره مسائل مربوط به ملاصدرا و تأیید یا نقد و برسی و یاراد افکار ایشان اقدام شود. اما ستاد به طور مشخص این کار را انجام نداد چرا که نام ستاد بیانگر این نکته است که کار ستادی انجام پذیرد و تحقیق و پژوهش زمانی مناسب را می‌خواهد که در آینده انجام خواهد شد.

قبسات: تاکنون چه تعداد مقاله داخلی و خارجی برای شرکت در همایش به ستاد کنگره رسیده است؟

□ متأسفانه در ایران گویا رسم شده است که تا همایشی برگزار نشود، مقاله نفرستد و مثلاً یک شب قبل از برگزاری کنگره، مقاله به دست برگزار کنندگان می‌رسد. ما تاکنون حدود ۶۰۰ مقاله دریافت کرده‌ایم که برخی از آنها شکل مقاله نداشته‌اند بلکه فقط خلاصه

این نکته قابل توجه است که از حدود ۴۰۰ نفر که از کشورهای خارجی دعوت نمودیم، برخلاف پیش‌بینی ما که انتظار داشتیم فقط ده درصد از دعوت‌شدگان دعوت ما پذیرند، پیش از نود درصد پاسخ مثبت شنیدیم و حدود یک‌صد و پنجاه نفر نیز بدون دعوت و تنها از راه آشنایی به طریق اینترنت یا دیگر راهها اطلاع یافتد و نامه نوشتد. برخی از این اشخاص، از افراد برجسته بودند و برخی مقاله‌هایشان پذیرفته شد. حال چرا در کشور خودمان پس از پنج سال، همکاری لازم انجام نمی‌شود امری است که باید بررسی شود.

البته عده زیادی از اندیشمندان نیز همکاری داشته‌اند اما توان علمی فلسفه کشور ما پیش از این مقدار بوده و امید است در آینده شاهد حرکت مثبتی در این زمینه باشیم. به هر حال خوب شد این مسئله، شکوه‌ای از جانب ما یا طرح مسئله‌ای اجتماعی خواهد بود که نیاز به بررسی و ریشه‌یابی دارد.

قبسات: ضمن سپاس مجدد از جناب عالی آرزومند توفيق برگزارکنندگان این همایش و نیز برپایاربودن آن مستیم.

یک کمیسیون علمی را تشکیل خواهند داد. در عین حال نشستهای جدایی از نشستهای رسمی به صورت کنفرانس برگزار خواهد شد تا استادان سخنان خود را برای حاضران ایجاد نمایند.

همچنین نشستهای آزاد که معروف به نشستهای قهوه‌خانه‌ای می‌باشد نیز برگزار خواهد شد. البته ممکن است در زمان برگزاری همایش تغییراتی جزئی در نحوه برگزاری ایجاد شود.

قبسات: آبا از همکاری حوزه‌ها و دانشگاهها با استاد برگزاری همایش رضایت دارید؟

□ متأسفانه برخلاف انتظار، اندیشمندان و استادان، یا به دلیل زیادی کار و یا به دلیل روان‌شناختی و یا دلایل دیگر مشابه انجه در غرب دیده می‌شود، استقبال نکردند. با این که در حدود ۳۰۰ مقاله داخلی دریافت کردیم اما برخی از استادان که انتظار می‌رفت در این امر همکاری کنند، مقاله‌ای ندادند. به هر حال این پدیده‌های است که باید درباره نشستهای علمی حل شود و درباره علل ان بررسیهای لازم انجام شود، چرا که این امر مشکلاتی را به وجود آورده است. اگر کشاورز و کارگر از خود حرکتی نشان ندهد، جامعه فلوج خواهد شد، دانشمندان نیز اگر فقط به زندگی روزمره خود پردازند جامعه از داش و حکمت و فلسه دور خواهد ماند. این همایشها مانند سیلی است که باید به سوی سرزمینهای خشک و تشنن هدایت شود.

اندیشمندان جامعه باید یافته‌های خود را در اختیار جامعه بگذارند و علم خود را حبس نکنند که این امر خلاف اخلاق است.